

ANALYSE EN KRITIEK OP KOHLBERG KRITISCH BEKEKEN

Hun artikel *Kohlbergs theorie van de morele opvoeding: analyse en kritiek* (verschenen in *Pedagogische Studiën* 55(1978)2) vatten J. Hintjes en B. Spiecker als volgt samen: "De morele ontwikkeling voltrekt zich volgens Kohlberg volgens een *universele*, elke mens in aanleg gegeven *fasesequentie*. De aard van elke fase, en ook hun onderlinge opeenvolging staat vast. De ontwikkeling gaat in de richting van een toename van de universaliteit en prescriptiviteit van de maatstaven die gehanteerd worden bij het maken van morele oordelen. Terwijl in de lagere fasen eigen voor/nadeel overwegingen een doorslaggevende rol spelen, en het kind zich sneller laat meeslepen door wat anderen ervan vinden, wordt in de hoogste fase een situatie bereikt waarin de jong volwassene louter te werk gaat volgens het criterium van *distributieve rechtvaardigheid*. D.w.z. men oordeelt dan geheel conform het principe dat iets *voor iedereen in elke situatie* moet gelden. Hiermee correspondeert een "ideallogie of action" als regulerende maatstaf voor onderlinge betrekkingen tussen mensen.

Op basis van deze theorie van morele ontwikkeling zijn *stimuleringsprogramma's* ontwikkeld, welke tot doel hebben het kind een fase verder te doen opschuiven in de fasesequentie. Op het ogenblik is in de V.S. een discussie gaande om deze "morele opvoeding" in te voeren in de school. Deze theorie van morele ontwikkeling, alsook de eraan gekoppelde voorstelling van morele opvoeding bevat allerlei innerlijke spanningen en moeilijkheden. Om enkele aan te stippen:

1. Wat de achtergronden van de constructie betreft: morele ontwikkeling/opvoeding wordt zowel begrepen onder het perspectief van *cognitieve herstruktureringprocessen*, alsook onder de gezichtshoek van de *regulatie van de relaties tussen mensen* (het cognitief ontwikkelingspsychologische en het interactionistische uitgangspunt). Niet duidelijk wordt hoe deze twee beginselen zich precies tot elkaar verhouden, bij welk van die twee eventueel de prioriteit ligt. Het gevolg is een *duister en mee:duidelig* beeld op de relatie tussen het menselijk organisme en de omgeving.
2. De "reikwijdte" van de theorie wordt bepaald door de interactionistische en cognitief-ontwikkelingspsychologische uitgangspunten. Er wordt weinig aandacht geschonken aan de invloed van de *sociokulturele context* op de inhoudelijke aard van de morele maatstaven die het kind gaat hanteren, en voorts worden *andere menselijke competenties en hoedanigheden* dan cognitieve en interactionistische (zoals affectieve processen, gewoontevorming, taalkompetentie) zeer eenzijdig belicht.
3. Een ander "cluster" moeilijkheden vormt het gegeven dat Kohlberg zich onvoldoende rekenschap geeft van de *kentheoretische en antropologisch-ontologische vooronderstellingen* en/ of implicaties van zijn theorie. Aan zijn theorie ligt de voorstelling van de mens als een soort rationele monade, die de relatie tot zijn sociale omgeving reguleert, ten grondslag. Morele opvoeding wordt gekortwiekt tot het stimuleren van een rationeel beslissingsapparaat.

Gezien al deze moeilijkheden dient men uiterst kritisch te staan tegenover deze theorie, en mogelijk nog kritischer tegenover een eventuele invoering ervan in het curriculum. Daar deze theorie een deontisch karakter heeft, realiseren we met het toepassen ervan, immers het eraan ten grondslag liggende mens- en maatschappijbeeld".

P. Heymans reageert op dit artikel in zijn bijdrage *Deontische competenties* (gepubliceerd in *Pedagogische Studiën* 56(1979)2). Heymans plaatst de ontwikkeling van het moreel oordeel sensu Kohlberg binnen het bredere kader van de ontwikkeling van het handelingsdenken. Hierdoor maakt hij duidelijk dat iedere persoon drager is van diverse strategieën om informatie met betrekking tot de werkelijkheid van normen, verplichtingen en verboden te ordenen. Zo'n strategie noemt Heymans *deontische competentie*. Heymans meent, dat de kritiek van Hintjes en Spiecker de mening kan doen post vatten dat een cognitief-structurele benadering van de morele ontwikkeling geen inzichten oplevert die een pedagoog zinvol zou kunnen gebruiken. Aldus ontstaat het gevaar dat een aanpak die in beginsel potentieel vruchtbaar is wordt afgewezen nog voordat deze serieus is uitgeprobeerd.

In hetzelfde nummer van *Pedagogische Studiën* (56(1979)2, 77-81) reageert ook P. Simons op de bijdrage van Hintjes en Spiecker. Wat hun kritiek op Kohlberg betreft stelt Simons het volgende:

- hoewel de kritiek op de vooronderstellingen van Kohlbergs theorie gedeeltelijk terecht is, is daarmee nog niet gezegd dat het onmogelijk is uit een theorie die nog niet volmaakt (d.w.z. voldoende empirisch onderbouwd) is implicaties voor het onderwijs of een onderwijstheorie af te leiden. Het gaat dus niet om bezwaren tegen de vooronderstellingen of gekonstateerde innerlijke spanningen van de theorie, maar om Kohlbergs onterechte pretentie dat er voldoende empirische steun is voor zijn basisgegevens.

- tegenover visies met een socio-kulturele, leer-theoretische en humanistisch/psycho-analytische beschouwingwijze, stelt Kohlberg een vierde benadering: de ontwikkelingsfilosofische, waarbij de selectie van doelstellingen plaatsvindt op basis van een combinatie van een ontwikkelingstheorie en een formele kentheorie. Met de introductie van Kohlbergs model kiest men er niet voor bepaalde waarden en normen te onderwijzen, maar om een bepaalde wijze van argumenteren, redeneren en afwegen van waarden en normen te stimuleren. Dat men kinderen zou opvoeden tot "distributieve rechtvaardigheid" is nog de vraag; als men al ergens toe opvoedt, dan is het tot redeneren op basis van algemene ethische principes (waarvan distributieve rechtvaardigheid er één is).

- elke theorie van de psychische ontwikkeling draagt een bepaalde opvatting over opvoeden in zich; bij elke toepassing van een ontwikkelingsmodel realiseert men het achterliggende mens- en maatschappijbeeld. Het is natuurlijk wél mogelijk kritiek op het gehanteerde mensen maatschappijbeeld te hebben.

- het kortwieken van de morele opvoeding tot een rationeel beslissingsapparaat (één van de kritiepunten van Hintjes en Spiecker op Kohlberg) is een terechte kritiek op Kohlberg. Maar of dit een terechte of onterechte beperking is, is ee'n andere vraag. Immers, affectieve en gedragsmatige aspecten van moraliteit hangen in Kohlbergs theorie zeer nauw samen met dit "rationele beslissingsapparaat" .

- hoewel men bedenkingen kan hebben tegen de onvoldoende empirische steun voor Kohlbergs theorie, behoeft dat nog niet te betekenen dat men moet wachten met stimuleringsprogramma's. Een van de argumenten daarvoor is, dat een leerkracht nauwelijks alternatieven heeft. Voorlopig zijn er immers maar twee mogelijkheden, wil de leerkracht tenminste zijn leerlingen niet indoktrineren met een bepaald waardensysteem: de values-clarification-benadering en de Kohlbergsiaanse benadering. Een goede oplossing voor dit probleem zouden programma's kunnen zijn die de rolnemingsvaardigheid (d.i. het vermogen zich te verplaatsen in de gedachten, gevoelens en intenties van één of meer anderen) te stimuleren.